

Делінський О. А.

Національний університет «Одеська юридична академія», доцент кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства, кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ: СПЕЦИФІКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Найважливішим фактором життя стають групи юридичних осіб, які підпорядковують собі цілі галузі економіки в різних країнах. Дане явище отримало назву «багато-національні (транснаціональні) корпорації» (далі ТНК). При цьому з економічної точки зору вони являють собою єдине ціле, тоді як право визнає за кожним суб'єктом, який входить до структури групи, юридичну самостійність. Таке оформлення економічних реалій правовим регулюванням також породжує велику кількість проблем, що вимагають як найшвидшого вирішення. Ці проблеми виступають у якості своєрідної перевірки в сучасних реаліях ефективності і пристосованості тих чи інших правових засобів до регулювання проблем статусу комерційних організацій, які діють за межами національної держави.

У юридичній літературі не вироблено єдиних підходів до природи феномена ТНК. Окремі теорії, запропоновані різними авторами, підкреслюють ті чи інші аспекти в діяльності ТНК, не претендуючи на повномасштабне охоплення всієї картини дійсності. Наявні спроби синтезу різних наукових концепцій поки не можна назвати до кінця стрункими і позбавленими внутрішніх протиріч. Усе це ускладнює дослідження і без того складної проблеми правового регулювання діяльності ТНК.

З приводу правосуб'єктності ТНК існує безліч різних концепцій. Однією з найбільш поширених є теорія транснаціонального права, розроблена американським проф. Ф. Джессепом. Відповідно до цієї теорії, під транснаціональним правом розуміється сукупність норм, що регулюють дії або події, що виходять за межі національних кордонів, – відносини міжнародного характеру, які не підпадають під дію ні міжнародного, ні внутрішнього права, або не повністю охоплені ними, тобто транснаціональне право, на думку Ф. Джессепа, є окремою правовою системою, а ТНК – її головними центральними суб'єктами (Тункин Г. И. Международное право: наследство XX века. 1994. – С. 7). Схожу концепцію сформував британський проф. Б. Ченг, що отримала назву «міжнародного корпоративного права». На відміну від концепції «транснаціонального права», концепція «міжнародного корпоративного права» виділяється в якості окремої спеціальної правової системи, що складається з договорів, які ставляться поза дією національних норм, але підпорядковуються нормам міжнародного права. Тому ТНК є суб'єктами і міжнародного права (Тункин Г. И. Международное право: наследство XX века. 1994. – С. 18).

Повноправними суб'єктами міжнародного економічного права, а, отже, і міжнародного, ТНК вважають зарубіжні вчені Р. Мейсон, Р. Міллер, Д. Уейгель, А. Тофлер. Ці вчені вважають, що система національних держав витісняється світом ТНК, що вимагає нових політичних рамок.

Проте в даний час більшість юристів-міжнародників: І.І. Лукашук, С. В. Черниченко, В. А. Романов, Ю. М. Колосов, В.І. Кузнецов і ін так чи інакше, заперечують між-

народну правосуб'єктність ТНК. Тим не менш, збільшення ролі ТНК в міжнародних відносинах, проблематика, що виникла у зв'язку з їх діяльністю в сучасному світі, а також різні практичні передумови для визначення їх статусу в майбутньому не викликають сумнівів у необхідності вироблення якогось комплексного підходу щодо статусу ТНК, якщо не зараз, то в найближчому майбутньому.

З початку XX ст. багато економістів-міжнародники і політологи вивчали проблеми розвитку міжнародних монополій, причому для більшості авторів ключовими були дві проблеми: як утворюються і розвиваються фірми з міжнародним характером інтересів і відповідно операцій, який спектр наслідків діяльності таких господарських утворень для економіки, політики, соціально-політичного життя країн, яких це прямо або побічно стосується. Питання про правосуб'єктності ТНК стає підніматися лише після становлення ТНК як мережі глобальної, яка претендує не тільки на економічну домінанту, а й на політичне (вже не тіньове, як раніше) лідерство.

На наш погляд, суто політичний підхід до визначення ТНК був би справедливий в середині XX ст., проте сучасні тенденції функціонування ТНК внесли свою лепту у формування даної категорії. Тому можна зробити висновок про необхідність присутності економічної складової у визначенні статусу категорії «транснаціональна корпорація» в міжнародному праві.

Таким чином, ТНК мають риси міжнародної правосуб'єктності, активно залучені в міжнародні публічні відносини, але потребують договірного закріплення в якості суб'єкта МПП – таким актом міг би стати Кодекс поведінки ТНК, розроблений Комісією з ТНК при ООН в 1975 році. Проте Кодекс поведінки ТНК не містить відповіді на головне питання, про їх міжнародну правосуб'єктність, можливо, виходячи з політичних міркувань, оскільки в період роботи комісії (70-е – 80-ті рр.) наділення ТНК повної міжнародної правосуб'єктністю викликало б широкий резонанс у світовому співтоваристві, оскільки екстенсивний розвиток ТНК і зосередження в їх руках не тільки економічної, але й (після визнання *de jure* їхньої міжнародної правосуб'єктності) політичної могутності – факт сам по собі не однозначний, що вимагає дуже ретельного зважування всіх «за» і «проти».

Саме ж відношення міжнародного економічного права як галузі або до публічного, або до приватного права викликає активні дискусії у юристів-міжнародників. Не вдаючись в суть полемічних дискусій, на наш погляд, МПП – галузь швидше публічного, ніж приватного права, зважаючи на її об'єктивний вихід за межі приватноправових питань регулювання. Аналогічно МПП, питання про правосуб'єктності ТНК є на сьогоднішній день гостро дискусійним. Ми вважаємо, що правосуб'єктність ТНК в даний час носить суміжний характер, з юридично закріпленими і тому поки що з притаманними рисами як суб'єкта міжнародного приватного права, але все поступово зростаючими передумовами становлення якісних рис суб'єкта МПП.

Безумовним аргументом на користь становлення міжнародної правосуб'єктності ТНК як суб'єкта публічного права є все зростаюча глобалізація світових процесів, що вимагає вироблення комплексних підходів до складних питань, що зачіпають інтереси і вимагає спільної участі всього світового співтовариства.

Ясно одне, на сьогоднішній день, все активніше назріває необхідність вирішення питання про правосуб'єктності ТНК, їх включення в ряди суб'єктів МПП, нехай не повноправних – з обмеженою міжнародною правосуб'єктністю, але, тим не менш, маючи чітко визначений міжнародний статус.

Ми вважаємо, що ігнорувати тенденції щодо становлення статусу ТНК як суб'єкта не тільки міжнародного приватного, а й міжнародного публічного права, світове співтовариство не може, маючи на увазі вже сформовані передумови та незворотні процеси становлення міжнародної правосуб'єктності ТНК на практиці. Зовсім інше питання, якою буде її обсяг і інші якісні характеристики, але, як нам здається, від чіткої і універсальної регламентації правосуб'єктності ТНК міжнародне співтовариство тільки б виграло, вирішивши багато своїх проблем.

Крыцова И. С.

*Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
кандидат юридических наук, доцент кафедры права Европейского Союза и
сравнительного правоведения*

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ: ПОИСК ЕВРОПЕЙСКИХ СТАНДАРТОВ

Неоднократно поиск ориентиров функционирования судебной системы Украины осуществлялся в плоскости иностранного судоустройства и судопроизводства, что было вызвано желанием разрешить проблему неудовлетворительного состояния собственной судебной системы путем заимствования зарубежного опыта, при этом плоскости признанных на международном и европейском уровнях норм-принципов, норм-рекомендаций и т. д. не уделялось достаточно внимания. Тогда как выявление образца функционирования судебной системы возможно не в результате сравнительного исследования моделей судебных систем, существующих в рамках разных государств, поскольку обнаружить единство в плюрализме «национальных версий» разрешения этого вопроса практически невозможно, а в результате анализа международных (европейских) актов, закрепляющих основополагающие принципы правосудия. Актуальность поиска стандартов функционирования судебной системы усиливается в свете принятия Концепции усовершенствования судопроизводства для утверждения справедливого суда в Украине согласно европейским стандартам, утвержденной Указом Президента Украины № 361/2006 от 10 мая 2006 г.

Под «стандартом» (от англ. standard – норма, образец, эталон) понимается комплекс норм, правил, требований, принимаемые за исходные для сопоставления с ними др. подобных объектов.

Проанализировав международные (европейские) нормы общего и специализированного характера, остановимся на одном из стандартов в области отправления правосудия в отношении – доступа к правосудию, который раскрывается благодаря палитре основных черт (характеристик) и принципов: